

УДК 336.717.657(045)

Сутність та особливості кредитних операцій суб'єктів господарювання

Дзюба О.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

Статтю присвячено кредитним операціям, їх сутності та особливостям здійснення в сучасних умовах господарювання. Розглянуто особливості кредитування аграрних підприємств та проблеми, які виникають у процесі отримання, обслуговування та погашення кредитів. Значна увага приділена різновидам кредитів та умовам їх отримання. Досліджено альтернативні варіанти фінансування аграрних підприємств у вигляді аграрних розписок.

Ключові слова: кредит, кредитна операція, овердрафт, кредитна лінія, аграрна розписка, забезпечення.

Дзюба О.М. СУЩНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ КРЕДИТНЫХ ОПЕРАЦИЙ ПРЕДПРИЯТИЯ

Статья посвящена кредитным операциям, их сущности и особенностям осуществления в современных условиях хозяйствования. Рассмотрены особенности кредитования аграрных предприятий и проблемы, которые возникают в процессе получения, обслуживания и погашения кредитов. Значительное внимание уделено разновидностям кредитов и условиям их получения. Исследованы альтернативные варианты финансирования аграрных предприятий в виде аграрных расписок.

Ключевые слова: кредит, кредитная операция, овердрафт, кредитная линия, аграрная расписка, обеспечение.

Dziuba O.M. THE ESSENCE AND CHARACTERISTICS OF CREDIT OPERATIONS OF ECONOMIC ENTITY

The article is devoted to credit operations, their nature and characteristics of the modern economic conditions. The features of crediting of agricultural enterprises and the problems that arise in the process of obtaining, servicing and repayment of loans. Considerable attention is paid to the varieties of loans and the terms of their preparation. Explore alternative options for financing agricultural enterprises in the form of agricultural receipts.

Keywords: credit, credit operations, overdraft, credit line, agrarian receipt, maintenance.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Найбільш важливою складовою частиною ресурсного забезпечення діяльності суб'єктів господарювання є наявність власних фінансових ресурсів та можливість доступу до їх зовнішніх джерел формування. Основним внутрішнім джерелом формування фінансових ресурсів підприємства залишається дохід або виручка від реалізації. Наступним по значимості джерелом формування фінансових ресурсів є позиковий капітал.

До позикового капіталу відносять кошти, що залучаються підприємством для фінансування його господарської діяльності на принципах строковості, платності та повернення. До складу такого позикового капіталу належать короткострокові і довгострокові зобов'язання, значна питома вага серед яких належить саме довгостроковим та поточним зобов'язання підприємства у формі банківських кредитів.

Визначення поточних зобов'язань наведено в нормативних джерелах, відповідно до

яких поточні зобов'язання – це зобов'язання, що будуть погашені протягом операційного циклу підприємства чи повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців із дати балансу [1]. Відповідно, зобов'язання з терміном погашення понад 12 місяців з дати балансу відносяться до довгострокових.

Банківський кредит є основною формою кредиту, за яким банк на підставі ліцензії надає кошти у тимчасове користування позичальнику шляхом здійснення банківських кредитних операцій на умовах, передбачених законодавством та кредитним договором [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних та практичних аспектів кредитних операцій знайшли відображення в наукових працях О.О. Котенко, Б.П. Адаміка, М.М. Агаркова, В.Д. Лагутіна, Т.В. Бессараба, Н. Белової, М. Стрельникова та ін. Висвітленню економічної природи, місця та ролі кредитів у господарській діяльності підприємств, зокрема аграрних, а також питанням їх обліку присвятили праці такі еко-

номісти-науковці, як С.Ф. Голов, В.В. Сопко, Г.Г. Кірейцев, Ф.Ф. Бутинець, О.М. Петрук, М.Г. Чумаченко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогоднішній день питання практики надання кредитів, особливо аграрним підприємствам, в умовах посткризового відновлення національної економіки залишаються недостатньо розкритими і потребують подальшого висвітлення, що і зумовило необхідність проведення даного дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною метою статті є дослідження економічної сутності та особливостей залучення кредитних коштів аграрними підприємствами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кредит для аграріїв є одним із найважливіших зовнішніх джерел фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств поряд із бюджетним фінансуванням [3]. Необхідність використання кредитних ресурсів пов'язана з особливостями сільськогосподарського виробництва, основною з яких є нерівномірність руху оборотних коштів, оскільки характерним є високий розрив між часом вкладення коштів та їх поверненням.

Розпочнемо наше дослідження з термінологічного аналізу сутності кредиту як базової економічної категорії, що формує кредитні відносини і кредитне забезпечення.

Передусім зазначимо, що відповідно до Закону України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг», кредитом є кошти, надані в позику юридичній або фізичній особі на визначений строк та під відсотки [4].

У сучасній економічній науці багато уваги приділяється дослідженню проблеми сутності кредиту.

Загалом, під кредитом розуміють економічні відносини з приводу передачі грошових коштів у тимчасове користування за плату і на основі повернення.

Кредит від латинської *credo, creditum* – «вірю», «довіряю» або «борг» чи «позика». Відповідно, категорія кредиту розглядається переважно як довіра однієї особи до іншої.

Різні наукові джерела наводять власні підходи до визначення категорії «кредит», які можна вважати суб'єктивними та які слугують для узагальнення точок зору стосовно трактування зазначеного поняття.

У Банківській енциклопедії [5], зазначено, що кредит – це економічні відносини, що вини-

кають між кредиторами і позичальниками з приводу мобілізації тимчасово вільних коштів та використання їх на умовах повернення й оплати

Фінансовий словник [6] зазначає, що кредит – це форма передачі в тимчасове користування коштів у грошовій і грошово-натуральній формах на умовах строковості, повернення, платності та цільового характеру, що надається однією юридичною або фізичною особою – кредитором іншій особі – позичальнику.

Згідно з Енциклопедією банківської справи України [7], кредит – це економічна категорія, яка є виразом відносин між суб'єктами господарювання щодо надання й отримання позички в грошовій чи товарній формі на умовах повернення, строковості та платності.

Таким чином, можна погодитись, що існує переважно два підходи до визначення сутності кредиту:

1) у вузькому розумінні кредит розглядається як сума коштів, що отримує позичальник від кредитора;

2) у широкому – як сукупність суспільних правовідносин, що виникають, здійснюються та припиняються в процесі надання кредитором коштів у борг позичальнику [8].

Заслуговує на увагу визначення кредиту, наведене в Законі України «Про банки та банківську діяльність»: банківський кредит – це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошових коштів, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання позичальника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми [9].

Незважаючи на те, що виділяють дві форми кредиту – товарну і грошову, обидві є проявами вартісної форми кредиту.

Специфіка діяльності аграрних підприємств значно впливає на умови банківського кредитування та його види. Враховуючи специфіку кредитування зазначеної галузі, доцільним є вдосконалення класифікації операцій кредитного характеру, виходячи з того, що кредитуванню аграрних підприємств притаманні особливості застави, що надається як забезпечення за кредитом, оскільки до традиційних видів заставного майна, такого як рухоме та нерухоме майно, додаються також специфічні – велика рогата худоба, майбутній урожай, майнові права тощо. Можна відзначити, що значна увага приділяється банківськими

установами використанню майбутнього врожаю як застави.

Альтернативним варіантом фінансування аграрних підприємств виступає кредитування шляхом застосування розписок-договорів, які являють собою обіцянку постачати продукцію або здійснювати оплату після реалізації своєї продукції в майбутньому в обмін на отримання ресурсів уже сьогодні. Для реалізації зазначеного способу в Україні прийнято Закон України «Про аграрні розписки» [10], відповідно до якого аграрна розписка являє собою товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах [10].

Зазначені розписки складаються у двох примірниках, один з яких зберігається в справах особи, що вчиняє нотаріальні дії з їх посвідчення та реєстрації, а інший – передається кредитувачу. За бажанням підприємства – боржника за аграрною розпискою, йому може бути надана посвідчена копія виданої аграрної розписки. Предметом застави можуть виступати сільськогосподарська продукція, а також живі тварини.

Як правило, об'єктами короткострокового кредитування для аграрних підприємств є: виробничі запаси; незавершене виробництво та напівфабрикати власного виробництва; сезонні витрати, витрати на освоєння випуску нових виробів; платіжні та розрахункові операції з постачальниками й покупцями; готова продукція і товари тощо.

Розглянемо поетапно процес кредитування банком аграрного підприємства.

Першим етапом можна вважати письмове звернення – заяву підприємства до банку з приводу видачі кредитних коштів та представлення необхідного пакету документів.

На наступному етапі відбувається експертиза наданих документів. Окремо перевіряються повноваження керівника, якому доручається підписання кредитного договору і договору застави [11].

Після експертизи документів здійснюються виїзд і огляд підприємства та предмета застави по кредитному договору.

Після отримання висновків юридичного відділу та відділу служби безпеки комерційного банку заява, висновки та необхідний пакет документів передаються до відділу аналізу кредитних ризиків банку. Якщо висновок відділу аналізу кредитних ризиків позитивний, то дана заява йде на розгляд кредитного комітету [11].

Однак, незважаючи на наявність застави кредитування аграрних підприємств для комерційних банків як основних постачальників кредитних ресурсів було і залишається сферою підвищеного ризику порівняно з іншими галузями.

Через загальний високий рівень ризику комерційні банки надають аграрним підприємствам переважно короткострокові кредити для поточного операційного забезпечення господарської діяльності [12].

Для зменшення ризику у процесі прийняття рішення кредитним комітетом та у випадку прийняття позитивного рішення про видачу кредиту укладаються відповідні договори (договір страхування застави, договір застави та кредитний договір). Однак процес кредитування триває до повного виконання зобов'язань підприємства-позичальника перед банком.

Аграрні підприємства можуть отримувати різні види кредитів. Зазвичай класичним варіантом банківського кредитування є строковий кредит. Однак більш цікавою є кредитна лінія – це кредит у межах заздалегідь визначеного ліміту кредитування, що видається на певний період часу для покриття потреби в короткострокових коштах. У банківській практиці існує два види кредитних ліній: невідновлювана та відновлювана (револьверна).

При умові відкриття невідновлюваної кредитної лінії встановлюється узгоджений ліміт кредитування, і це означає, що банк зобов'язується надати кредит у заздалегідь обумовлених розмірах на визначений строк.

Відкриття відновлюваної (револьверної) кредитної лінії дає змогу підприємству отримати кредит у межах встановленого ліміту, повернути його (або частину) і автоматично отримати повторно кредит у межах терміну дії кредитної лінії. Отже, відновлювана кредитна лінія є більш гнучкою формою кредитування.

Комерційні банки, як правило, використовують індивідуальний підхід до кожного окремого клієнта при видачі кожного окремого кредиту, а відкриття кредитної лінії практикують у відносинах із підприємствами-позичальниками, які мають надійну репутацію.

Іншим видом кредитування можна вважати овердрафт. Овердрафт – це короткостроковий кредит у межах встановленого ліміту, що дає змогу здійснювати розрахунки, коли коштів на поточному рахунку недостатньо. Банк поповнює поточний рахунок підприємства на суму, що затверджена при підписанні кредитної угоди з надання овердрафту.

За рахунок отриманих на поточний рахунок коштів підприємство має можливість сплатити рахунки постачальників. У такому випадку банк автоматично надає клієнту кредит на суму, що перевищує залишок його власних коштів на поточному рахунку. Овердрафт найчастіше використовують підприємства, діяльність яких пов'язана з товарами, на які є постійний попит.

Спільним рисами в таких механізмах кредитування, як кредитна лінія і овердрафт, є те, що вони передбачають установлення терміну користування кредитом, ліміту кредитування, відсоткових ставок за кредит та окремої плати за відкриття ліміту. Однак за кредитною лінією, як правило, складається графік одержання такого кредиту.

Переважає більшість вітчизняних аграрних підприємств користуються строковими кредитами терміном до одного року (поточними кредитами). Вони є найбільш вигідними для банків, оскільки строк кредиту становить 12 місяців і забезпечує один виробничий цикл (тобто підприємство не може здійснити більше одного обороту кредитних коштів). Крім того, при наданні строкового кредиту вся сума перераховується один раз на поточний рахунок, а повернення позики відбувається рівними частинами.

Невідновлювана кредитна лінія надається частинами згідно з платіжними дорученнями позичальника безпосередньо з кредитного рахунка на рахунки постачальника або на поточний рахунок підприємства, а погашення відбувається, як правило, в останні три місяці кредитування.

Проте з позицій аграрного виробництва строковий кредит є не вигідним, оскільки збільшує витрати підприємства, пов'язані з обслуговуванням кредиту, а невідновлювана кредитна лінія – неможливістю відновлення фінансування за умови повного чи часткового погашення останніх.

У результаті дослідження та порівняння основних характеристик та видів кредитів, що надаються аграрним підприємствам, слід віддати перевагу відновлюваній кредитній лінії за всіма ознаками: більш тривалий термін дії, вигідна відсоткова ставка, гнучкість у використанні, низькі фінансові витрати, пов'язані з обслуговуванням, мінімальні затрати часу на оформлення та оптимальний графік погашення кредиту.

Розвиток кредитних відносин за умов державної підтримки аграрного сектора залежить від вирішення низки проблемних питань, основним з яких є висока вартість кредитів, оскільки відсоткові ставки банків для аграрних виробництв порівняно з іншими галузями є завжди вищими, що також знижує ефективність коштів, виділених за програмами підтримки такої галузі.

Крім зазначеного, проблемою залишається отримання компенсаційних виплат за користування кредитом, високі вимоги до рівня кредитоспроможності позичальника та забезпечення ним позики, складна процедура отримання бюджетної компенсації.

Висновки з цього дослідження. У статті розглянуто теоретичні підходи до трактування сутності кредиту та процесу кредитування аграрних підприємств, надано характеристику основним видам. Доведено, що кредитування банками вітчизняних аграрних підприємств є специфічним, ризикованим видом кредитних операцій у зв'язку з особливостями самого аграрного виробництва.

У цілому, можна зазначити, що овердрафт є найбільш гнучкішим методом кредитування, хоча у вітчизняній практиці кредитування надання незабезпечених кредитів є достатньо популярним. У разі фінансування поточної діяльності аграрних підприємств комерційні банки зазвичай надають перевагу строковим кредитам та невідновлюваній кредитній лінії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20.
2. Сейко С.І. Фінансовий кредит: економічна сутність, оподаткування та відображення в обліку / С.І. Сейко // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2013_2_77.pdf.
3. Берлач А. Система кредитування сільськогосподарських товаровиробників / А. Берлач, Н. Феценко // Фінанси України. – 2004. – № 3. – С. 12–16.
4. Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III.

5. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов та ін. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України ; Знання, 2011. – 504 с.
6. Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – К. : Знання, 2000. – 587 с.
7. Енциклопедія банківської справи України. – К. : Молодь ; Ін Юре, 2001. – 680 с.
8. Поляк Н.П. Теоретичні аспекти сутності кредиту / Н.П. Поляк // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 6. – Т. 1. – С. 185–188.
9. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121–III.
10. Про аграрні розписки : Закон України від 11.01.2012 р. № 5479-VI.
11. Кредитування і контроль / В.Я. Вовк, О.В. Хмеленко – К. : Знання, 2008. – 463 с.
12. Ващик М.С. Кредитні ризики сільськогосподарських підприємств та можливості їх мінімізації / М.С. Ващик // Інноваційна економіка. – 2013. – № 2. – С. 334–337.